

Bohemian Breweries Limited – Zlatý důl nebo past?

1. část: Vznik společnosti Bohemian Breweries v roce 1889

Bohemian Breweries Limited – Goldmine or Trap? *Part 1 – Foundation of the Company in 1889*

Libor HRUŠKA
e-mail: hruska.libor@seznam.cz

Recenzovaný článek / Reviewed paper

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Zlatý důl nebo past? 1. část: Vznik společnosti Bohemian Breweries v roce 1889. Kvasny Prum. 59, 2013, č. 5, s. 134–136.

Předkládaný příspěvek je úvodní částí třídílného seriálu seznamujícího s londýnskou pivovarnickou společností Bohemian Breweries a její neúspěšnou misí na český trh v turbulentní době konce 19. století. První díl této hospodářsko-sociální historické sondy se zabývá vznikem společnosti a předchozím rozvojem jejich tří závodů nacházejících se na území dnešní Prahy. Rovněž objasňuje, proč se právě Britové rozhodli investovat do českého pivovarnictví.

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Goldmine or Trap?. Part 1 – Foundation of the Company in 1889. Kvasny Prum. 59, 2013, No. 5, p. 134–136.

The paper aims to describe the history of the British joint-stock company Bohemian Breweries Limited, which owned three breweries in Prague in the turbulent period of the late 19th century. The first part of the three-part paper explains why British investors focused on the Bohemian brewing industry and describes the history and the development of the three plants.

Hruška, L.: Bohemian Breweries Limited – Die goldene Miene oder die Falle? I. Teil: Das Aufkommen der Gesellschaft Bohemian Breweries im Jahre 1889. Kvasny Prum. 59, 2013, Nr. 5, S. 134–136.

Der vorliegende Artikel gibt's als eine Einleitung der dreiteiligen Fortsetzung, die mit der Geschichte der Londoner Gesellschaft Bohemian Breweries und ihrer erfolglosen Mission in der turbulenten Zeit um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert auf den tschechischen Biermarkt sich befasst. Der erste Teil dieser wirtschaftlich-sozialen Sonde befasst sich mit dem Aufkommen der Gesellschaft und mit der bisherigen Entwicklung von ihren auf dem Gebiet der Hauptstadt Prag gelegenen drei Bierbrauereien und ebenfalls erklärt, warum gerade die Briten haben sich entschieden, in die tschechische Brauindustrie zu investieren.

Klíčová slova: pivovarství, 19. století, nacionalismus, akciová společnost, London, Praha

Keywords: brewing industry, 19th century, nationalism, joint-stock company, London, Prague

1 ÚVOD

Londýnská akciová společnost The Bohemian Breweries Limited, která v roce 1889 skoupila pivovary v Libni, Prácheň a novoměstský U Štajgrů, vydržela na českém trhu pouze pár let. I tak ale po sobě v Praze stihla zanechat výraznou stopu – zrušenému libeňskému pivovaru se dodnes říká „anglický“ a pražští pivaři si díky ní dokonce načas rozšířili slovní zásobu. Mírně zkomolený a po česku vyslovaný anglicismus „breverie“ byl prý na sklonku 19. století nesmírně módním výrazem (Národní politika, 1897). To řadoví britští akcionáři snící o tom, že „akcie českého pivovaru nabude pro ně takové hodnoty jako papír některého afrického zlatodolu“ (Národní listy, 1899) se na své zahraniční dobrodružství naopak snažili co nejrychleji zapomenout. Sázka na české pivovarnictví totiž skončila naprostým fiaskem.

2 AKCIE GUINNESSU A PIVOVARNICKÁ „HOREČKA“

Ne náhodou se Britové o české pivovary začali zajímat právě koncem 80. let 19. století. Ostrovní pivovarnictví tehdy procházelo malou revolucí, během níž se původně soukromé závody hromadně měnily na veřejné akciové společnosti. Důvod byl jednoduchý – majitelé zoufale potřebovali kapitál. Jedni na rozšiřování a modernizaci svých pivovarů, druzí k získávání hostinců, které se po zpřísnění pravidel pro vydávání licencí na přelomu 60. a 70. let staly nedostatkovým, a tedy ne zrovna laciným, zbožím. První vlnu této pivovarnické „horečky“ odstartovalo úspěšné zakcionování dublinského Guinnessova závodu v říjnu 1886, při němž byly všechny podíly rozebrány tak rychle, že se dostalo jen na třetinu zájemců. V následujících letech se ke stejnému kroku jako Sir Edward Guinness odhodlaly desítky dalších pivovarníků. Zájem o pivovarské cenné papíry opadl až v roce 1890, druhá vlna pak přišla v polovině let devadesátých.

Původní majitelé, nejčastěji dvojice či větší skupiny partnerů, si zpravidla udrželi kontrolu nad svými závody i po založení akcio-

vé společnosti. K veřejnému upisování byl určen pouze zlomek akcií, většina zůstala v pivovaru a z dosavadních spoluvlastníků byla poskládána nová správní rada. Aniž by se zřekli dohledu nad svými závody, získali britští pivovarníci přílivem menších akcionářů hustou síť osobně zainteresovaných odběratelů svého piva a velký lobbistický potenciál v bankách nebo obecních zastupitelstvech (Gourvish a Wilson, 2008).

3 PLZEŇ NEDÁME!

Vidina vysokých dividend, které svým podílníkům vyplácel Guinness i další úspěšné závody, britské investory naprosto omámila. Poptávka po pivovarnických cenných papírech strmě stoupala, a agenti zprostředkovávající prodeje se museli začít rozhlížet i mimo domácí půdu. Mnoho soukromých pivovarů se tak s pomocí britského kapitálu proměnilo na akciové společnosti ve Spojených státech, Kanadě, Austrálii, jižní Africe nebo kontinentální Evropě. Tam se jednalo hlavně o německé závody, ale britští „lovci pivovarů“ pátrali po zajímavých investičních příležitostech také v Čechách (The Brewers' Guardian, 1888).

Například v únoru 1888 vzrušily českou veřejnost zprávy o skupině „anglických peněžníků“, která se zajímá o Městanský pivovar v Plzni. Za největší český pivovar „koupěčtí Angličané“ údajně nabízeli obrovskou sumu 25 200 000 zlatých, kterou si mezi sebou mělo rozdělit všech 252 plzeňských právovárečnicků (Národní listy, 1888). Plzeňský poslanec Josef Krofta ve svém veřejném prohlášení skutečně připustil, že s ním jistá vídeňská firma konzultovala, zda by byl prodej pivovaru vůbec z právního hlediska možný a zda by se dal získat souhlas všech majitelů várečných práv. „Zároven mi bylo sděleno, že jistá anglická společnost stála o městanský pivovar, avšak nebylo mně ani jméno této společnosti udáno“ (Krofta, Plzeňské listy, 1888). Ve stejném roce podnikla skupina anglických „turistů“ také exkurzi do pivovaru ve Starém Plzenci (Kvas, 1888).

4 PO BRÉMÁCH PRAHU

Podobné podniky v sobě vždy ukrývaly značné riziko. Nejen řadoví akcionáři, ale i členové správních rad, byli z větší části odkázáni jen na informace přicházející do Británie od zahraničního personálu. Inspekční cesty do tisíce kilometrů vzdálených závodů byly nejen

časově velice náročné, ale představovaly i značnou zátěž pro rozpočet už tak dost vysávaný vydržováním dvou samostatných kanceláří. Tato úskalí výstižně pojmenoval článek uveřejněný v roce 1888 v pivovarnickém časopisu *The Brewers' Guardian*. Ať nikoho z kolegů sládků nenapadne připojit se k podobnému finančnímu dobrodružství! Pivovar ztracený kdesi v Americe nemůže nikdy s úspěchem řídit správně rada z Londýna. A to ani, kdyby byla složena ze samých zkušených pivovarníků, varoval mimo jiné autor článku (*The Brewers' Guardian*, 1888). Prahu a Londýn sice nedělil Atlantik, ale jak se později v případě společnosti *Bohemian Breweries* ukázalo, bohatě stačil i Lamanšský kanál.

Skupina investorů, která se v roce 1889 rozhodla zkusit štěstí v Praze a jejím bezprostředním okolí, si ale podobné obavy nepřipouštěla. Nejednalo se o její první zahraniční zkušenost, už od dva roky dříve část pozdějších členů vedení *Bohemian Breweries* s úspěchem proměnila na akciovou společnost pivovar St. Pauli v Brémách (Smlouva, 1887). Pivovar se zaměřoval hlavně na export a jeho pivo s logem vlnadné sklepnice patřilo v zámoří mezi nejznámější evropské značky. Také české pivo původně Brity zřejmě lákalo především jako možný exportní artikl. Popularita piv plzeňského typu ve světě stoupala a na názvu „plzeňské pivo“ parazitovalo mnoho především severoněmeckých pivovarů. Proč tedy této vlny zájmu nevyužít a nezkusit na ní zbohatnout.

Britové původně posílali také po nuselském velkopivovaru, ale přestože vídeňské noviny už psaly o jeho prodeji jako o hotové věci (Vinohradské listy, 1889), jednání s jeho majiteli zkrachovala. S vlastníky pivovarů v Libni, Práčích u Záběhlíc a U Štajgrů nakonec společnou řeč našli.

5 LIBEŇSKÝ PIVOVAR KARLA KNOBLOCHA

Největším a také nejperspektivnějším byl z této trojice pivovar libeňský, jehož torzo dodnes stojí na křižovatce ulic Kotlaska a U libeňského pivovaru (obr. 1). Závod vznikl již v roce 1869 v první zakladatelské vlně po zrušení propinačního práva, tedy ve stejné době jako pivovary smíchovský nebo plzeňský akciový (pozdější Gambrinus). Narozdíl od svých akciových vrstevníků byl ale libeňský pivovar čistě soukromým podnikem, což ho brzdilo v rozvoji. Majitelé zřejmě museli bojovat s chronickým nedostatkem kapitálu, a tak se roční výstav zpočátku pohyboval hluboko pod možností moderního závodu. V Libni navíc pivo vařil i konkurenční zámecký pivovar (Polák, 2003).

Obrat k lepšímu nastal na počátku 80. let, kdy závod zakoupil zkušený pivovarník Karel Knobloch (obr. 2). Rodák z nedalekých Nuslí se řemeslu vyučil u svého otce v tamním pivovaru a poté se vydal do světa na zkušenou. Přes Vídeň, Vokšice, Pruské Slezsko, Hostinné a Pannenský Týnec se v roce 1876 vrátil na území dnešní Prahy, tentokrát do Práčí, kde začal pracovat pro svého švagra Josefa Kašpara (obr. 3). V roce 1881 se rozhodl osamostatnit a za 150 000 zlatých koupil skomírající pivovar v Libni (Pivovarské listy, 1888; Likovský, 2010).

O Knoblochových schopnostech nejlépe svědčí strmě stoupající křivka výroby v 80. letech. Ještě v roce 1880 se v pivovaru uvařilo pouze necelých 22 000 hektolitrů, během několika málo let ale objem výroby téměř dva a půl násobně vzrostl a pivovar proniknul do desítky největších českých závodů. Nejúspěšnější byl pro Knoblocha výrobní rok (od září do srpna) 1886/1887, v němž vyrobil 51 500 hektolitrů (Likovský, 2005). Nemašly podíl na Knoblochově úspěchu měl i rozmach pražských předměstí, kam se každým rokem stěhovaly tisíce nových potenciálních konzumentů. V případě samotné Libně a sousedního Karlína sice nebyl nárůst počtu obyvatel tak markantní, ale radost musely Knoblochovi dělat Královské Vínohrady a Žižkov. Za deset let, mezi

sečítáním lidu v roce 1880 a tím následujícím v roce 1890, obě města nabobtnala na zhruba dvounásobek a počet jejich obyvatel se dohromady zvýšil skoro o čtyřicet tisíc (Růžková et al., 2006).

V březnu 1888 ale úspěšný sládek a majitel pivovaru Karel Knobloch ve svých třiačtyřiceti umírá a přestože se v *Pivovarských listech* objevují optimistické zprávy o pokračování rodinné tradice a plánovaném rozšíření závodu na 100 000 hektolitrů ročně (Pivovarské listy, 1888), začíná se vdova Marie Knoblochová brzy poohlížet po zájemci o koupi.

6 KAŠPARŮV ZÁVOD NAD BOTIČEM

Při jednání s potencionálními kupci se Knoblochová mohla spolehnout na pomoc svého švagra Josefa Kašpara, který ve své době patřil mezi českou pivovarnickou elitu. Na konci 80. letech zůstával funkcí místopředsedy Spolku pro průmysl pivovarský v království Českém, později se stal jeho předsedou. Když se naskytla zajímavá nabídka z Anglie, rozhodl se k libeňskému pivovaru „přibalit“ i svůj pračský závod.

Kašpar koupil pračský velkostatek v roce 1867. Získal s ním i malý pivovar na ruční pohon, v němž se ročně vyrábělo pouze zhruba 2 000 vídeňských věder, tedy necelých 1 132 hektolitrů. Podnikavý Kašpar ale primitivně zařízení závod na břehu Botiče nákladně přestavěl a ve spolupráci s progresivně naladěnými sládky Karlem Knoblochem a později Františkem Krausem z něj vybudoval příkladný moderní pivovar (Pivovarské listy, 1891). Investice do vybavení pivovaru se musely promítnout i do kvality piva a jeho vzrůstající obliby. Na konci 80. let se v Práčích vařilo už přes 40 000 hektolitrů (Likovský, 2005).

Dohromady se tedy v Libni a v Práčích, v době kdy jejich majitelé jednali o prodeji, vyrábělo přes 90 000 hektolitrů ročně, což by ze spojených závodů rázem udělalo čtvrtého největšího producenta v Čechách, hned za oběma plzeňskými giganty a pivovarem smíchovským. To měl být ale pouze začátek. Podle londýnského odhadce oba závody skrývaly mnohem větší potenciál – pračský měl podle něj výrobní kapacitu na skoro 123 000 hektolitrů ročně a libeňský mohl stejných čísel dosáhnout po nevelké přestavbě. A těmto optimistickým vizím odpovídala i velkorysá odhadní cena obou závodů. Za pračský pivovar byly stanoveny na 76 tisíc, za libeňský na 91 tisíc liber šterlinků, což při přibližném přepočtu 12 zlatých za 1 libru představovalo obrovské sumy 912 000 a 1 092 000 zlatých (prospekt, 1889).

7 NÁRODNÍ PIVOVAR? „CELÉ TO BYL ŠVINDL“

Cena obou pivovarů se sice zdála odborníkům přemrštěná, ale skutečné pozdvižení vyvolaly až informace o ceně třetího ze závodů, jehož majitel František Zvěřina s kupci vyjednával samostatně. Jednalo se o novoměstský pivovar U Štajgrů (obr. 4), který stával v místech dnešního domu U Nováků ve Vodičkově ulici a na dalších parcelách směrem ke Štěpánské. Mladý Zvěřina převzal vyhlášený ale v posledních letech poněkud upadající rodinný pivovar v roce 1887 od dosavadního nájemce a pokusil se mu bývalou slávu vrátit novým vlasteneckým názvem Národní pivovar (Reklama, Národní listy, 1887). Na první pohled dobrý marketingový tah ale v tehdejší Praze nebyl příliš originální. Pozměněný název tak nemusel automaticky zaručovat příliv nových pijáků-vlastenců a našli se bezesporu i tací Pražané, kteří zneužívání tohoto „vznešeného jména“ k „prostému kšeftovnímu humbuku“ odsuzovali (Moravská orlice, 1889).

Nejlépe na tom byl pivovar na počátku 80. let, kdy se tu vařilo přes 35 000 hektolitrů ročně, postupně ale výroba klesala až téměř k hranici 20 000 hektolitrů. Pokles se projevil především během střídání provozovatelů na podzim 1887 (Likovský, 2005). Pak se ale Zvěřinovi začalo nebyvale dařit, získával nové odběratele a podle deklarovaného měsíčního výstavu piva to vypadalo, že se vrací zlaté časy. Tento obchodní „zázrak“ byl ale součástí důkladně připravené strategie, která měla zvýšit tržní hodnotu pivovaru. Stačí letmý pohled na příkrášené statistiky, podle kterých britský odhadce stanovil cenu závodu, a musíme souhlasit s tím, co o pár let později prohlásil na londýnském valné hromadě jeden z rozhořčených akcionářů: „Celé to byl švindl“ (The Financial Times, 1892).

Podle čísel, které dostal v Praze do rukou londýnský odhadce, měl pivovar jen za prvních osm měsíců (tedy od září do dubna) kampaně 1888/1889 vystavit účtyhodných 28 614 hektolitrů. Pokud by tedy Národní pivovar pokračoval tímto tempem, opustilo by do konce srpna jeho brány hodně přes 40 000 hektolitrů piva. To se ale nestalo

Obr. 1 Parní pivovar v Libni (se svolením Archivu hlavního města Prahy)

a ani stát nemohlo. Pivovar ve skutečnosti za tento rok vyrobil méně než 26 000 hektolitřů. A to zdaleka nebylo všechno. Když chtěli auditoři vyhlášené Deloitte, Dever, Griffiths & Co. u Štajgrů prozkoumat účetnictví, zjistili, že v kanceláři závodu chybí většina důležitých dokumentů. Podle čeho tedy stanovili předpokládanou budoucí ziskovost pivovaru? Vycházet museli z informací prodávající strany, která si realitu opět značně přibarvila (prospekt, 1889; Likovský, 2005).

8 VAROVÁNÍ Z PRAHY

Podle výpočtu auditorů měl z novoměstského závodu plynout dvakrát větší zisk než z Libně a Práčí dohromady. Odhad ceny se tak vyšplhal na 204 600 liber, tedy astronomických 2 455 200 zlatých. Součástí areálu byl sice také lihovar, restaurace, obchod s lahvoým pivem, 6 dalších obchodů a 16 nájemních bytů (Prospekt, 1889), ale i tak byla cena přemrštěná. Jen pro srovnání, cenu nuselského pivovaru, jenž byl v polovině 90. let 19. století čtvrtým největším výrobcem piva v Čechách, stanovili odhadci v roce 1897 na 1 782 883 zlatých. A i tato suma byla mnohými považována za příliš vysokou (Hruška, 2010). „Z vylíčeného soudíme, že společnosti nejde o zdárné provozování pivovarství v pivovarech českých, nýbrž o co možná rychlé vykořisťování zakladatelské činnosti (...) pánům se nejedná o nic jiného, nežli takovým vylíčením poměrů a nadějí na vysoké zúročení vylákat soukromý kapitál a pak z něho co možná nejvíce utrhnouti,“ zlobil se koncem července 1889 na zakladatele společnosti pražský podnikatel František Maršner. Muž, který za pár let poté na Královských Vinohradech vybuduje slavnou čokoládovnu (pozdější Orion), také prozíravě varoval potenciální domácí zájemce o problematiku akcie (Maršner, Maršnerův Český Lloyd, 1889).

Stejný scénář jako Maršner očekával i vídeňský dopisovatel nejvlivnějšího českého deníku Národních listů. Zakladatelé prodají předraženou společnost řadovým akcionářům a celý projekt se pak sesune jako domeček z karet. „Kteří podnikatelé tedy své závody takové bandě prodají, vydají je zároveň v nebezpečí úpadku. Jest to smutné znamení obchodní mravnosti, lpí-li průmyslník s tak malou láskou na svém podniku, že za výhodnou kupní cenu vydá plod dlouholeté píle a snažení,“ pustil se list v srpnu do vážených pražských pivovarníků (Národní listy, 1889).

9 AKCIONÁŘSKÁ SMETÁNKA

Varovné hlasy z Čech se ale do Londýna nedonesly. A i kdyby, bylo by to až ex post, upisování akcií se totiž konalo už 18. a 19. července. Reklamní prospekt plný vybájených čísel zabral a, přestože se na akcie nestály fronty jako v jiných případech, většinu desetilibrových podílů i dluhopisů v hodnotě 50 liber se podařilo udat (Prospekt, 1889).

Na seznamech akcionářů se objevují jména mnoha vážených občanů – právníků, politiků, finančníků, velkostatkářů a, jak bylo pro Británii typické, také představitelů armádních elit. Ze šesti členů správní rady se pěti za jménem vyjímal titul „Esquire“, jenž byl sice

Obr. 2 Karel Knobloch

Obr. 3 Josef Kašpar

původně označením nižších šlechticů, ale koncem 19. století byl už podobně jako pojmenování „Gentleman“ používán v mnohem širším smyslu pro osoby významného společenského postavení. I když se ani jeden ze správních radů původně nepohyboval v oboru, získali během pivovarnického boomu posledních let slušné zkušenosti. Charles Page Wood byl ve vedení jednoho z akciových pivovarů v Manchesteru, Duncan Stewart a Coghlan McLean McHardy zas stáli u zrodu již zmiňované pivovarnické společnosti v Brémách (Seznamy akcionářů, 1889). A nelze nezmínit essexského šlechtice Hectora Johna Gurdonu Rebowa, který byl typickým příkladem pivovarského spekulanta své doby. Například v roce 1891 zasedal v nejméně jedenácti správních radách pivovarů (Gourvish, Wilson, 2008).

LITERATURA / REFERENCES

- Gourvish, T.R., Wilson R.G., 2008: The British brewing industry, 1830–1980. Cambridge Univ. Press, Cambridge.
Hruška, L., 2010: Přeměna nuselského pivovaru na akciovou společnost na pozadí pražské „pivovarnické horečky“ devadesátých let 19. století ve světle dobového tisku. Pražský sborník historický: 273–323.
Likovský, Z., 2005: České pivovary 1869–1900. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha.
Likovský, Z., 2010: Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869–1899. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha.
Polák, M., 2003: Pražské pivovárky a pivovary. Libri, Praha.
Růžková, J. et al., 2006: Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. Český statistický úřad, Praha.

Periodika – anonymní zprávy

- Kvas, 1888
Maršnerův Český Lloyd, 1889
Moravská orlice, 1889
Národní listy, 1887, 1888, 1899
Národní politika, 1899
Pivovarské listy, 1888
Plzeňské listy, 1888
The Brewers' Guardian, 1888
The Financial Times, 1892
Vinohradské listy, 1889, 1891

Archivní materiály

- Národní archiv Praha, fond Policejní ředitelství I – konskripce (1850–1914).
Státní oblastní archiv Praha, fond Krajský soud obchodní – Bohemian Breweries Limited.
Státní oblastní Praha, fond Pivovary a sladovny – Akciový pivovar na Smíchově.
Archiv ÚMČ Praha 8, fond Libeňský pivovar.
The National Archives, fond Board of Trade (Companies Registration Office) – a St. Pauli Breweries Company Ltd. a Bohemian Breweries Ltd.

Do redakce došlo / Manuscript received: 17.02.2012
Přijato k publikování / Accepted for publication: 15.2.2013

Obr. 4 Novoměstský pivovar U Štajgrů (se svolením Archivu hlavního města Prahy)